

VRIJEME KULTUROCIDA

DAVOR STIPAN

sl.1. Srd, Dubrovnik, područje planirane izgradnje, osobni arhiv: Davor Stipan

sl.2. Trgovački centar iznad vizure grada Korčule, osobni arhiv: Davor Stipan

sl.3. Uništeni kolobrani prije postavljanja metalne ograde na cesti D-117 između Komiže i Visa, snimio: Davor Stipan

sl.4. Izgled kolobrana na staroj cesti Komiža-Vis, snimio: Davor Stipan

Ovaj je prilog neizbježno započeti pitanjem: Kako je moguće da kulturocid kao destruktivski i zločinački angažman usmjeren prema identitetskim žarištima našega nacionalnog kulturnog identiteta postaje sveprisutna činjenica i kao takav opstaje? Civiliziranom je čovjeku teško pojmiti aktivnosti koje se događaju u recentno doba, ponajprije u našim priobalnim urbanim povijesnim cjelinama. Aktivno prateći zbivanja i trendove u postupanju s nacionalnim kulturnim dobrima, pozvani smo izraziti zabrinutost, kadšto i gnušanje, stanjem i postupcima tobožnje "zaštite" tih dobara. Alarmantni primjeri ugroze baštine nisu ništa drugo doli marginaliziranje glasa zainteresirane opće i stručne javnosti, kao i izostanak bilo kakvog senzibiliteta i poštovanja od onih koji su odgovornih za kulturno nasljeđe. Izbjegavanjem javnosti gubi se bit svih nastojanja da integrirani projekti rehabilitacije postanu pokretači održivog razvoja. Ipak, problem je nešto veći i u geografskim razmjerima širi ako se uzme u obzir sveprisutna i neutaživa glad za profitom koja je sustavni uništavatelj kulturnog nasljeđa. Negativne posljedice procesa globalizacije u sklopu konzumerizma, masovnog turizma te učahurenosti misli lokalnih vlastodržaca u žrvnju dehumaniziranog kapitalizma dovode u pitanje smisao postojanja nasljeđa kao

najvrjednijega identitetskog supstrata svakog pojedinca i zajednice. Ideja o evoluiranju znanosti i tehnologije, napretku društva te ekspanziji perceptivne i intelektualne moći bespredmetna je i ništavna sve dok metodologija i sustavi upravljanja prostorom, prirodnim i kulturnim, od krških zaravni nad Dubrovnikom do baroknih bastiona u Splitu, u potpunosti zatiru njihovu prostorno-vremensku konzistenciju i vrijednost. Posve je jasno da suvremeno doba donosi i suvremene društvene potrebe i nužne promjene, a samim time i prostorne modifikacije urba-

noga i prirodnog krajolika. Međutim, ako prostorne intervencije pod krinkom iste te suvremenosti vuku za sobom destrukciju i uništavanje zatečenoga (nerijetko povijesno i baštinski iznimno vrijednoga), tada je riječ o elementarnoj neuljudenosti i nedostatku ideje o harmoničnom planiranju prostornih odnosa kao o temelju održivog razvoja i osnovnih kulturoloških postulata. Mnoštvo je sretnih primjera međusobnog odnosa staroga i novoga, adaptacija, interpolacija i revitalizacija koji služe kao povod za alarm protiv baštinskih devastacija iza kojih stoji krupni kapital potpomognut uskogrudnim političkim interesima nemoralnih i upitnih pojedinaca i grupa. U vremenima kada iz potpuno drugačijih pobuda horde zla s Orijenta uništavaju skulpture stare 2600 godina, pale tisuće knjiga i ruše svetišta u Mosulu, razaraju asirski grad Nimrud te dižu u zrak antički hram u drevnoj Palmiri, navest ćemo i nekoliko sablažnjivih domaćih primjera.

Zastrašujući postupci destruiranja kulturnih dobara, poput planirane izgradnje na Srđu iznad Dubrovnika, o čemu je već bilo riječi na 38. sjednici Odbora za svjetsku baštinu UNESCO-a, niza recentnih primjera u Splitu, poput rušenja zaštićenoga baroknog bastiona Contarini, ali i opstrukcija u izradi *Plana upravljanja splitskom gradskom jezgrom i podrumima Dioklecijanove palače* samo su neki od postupaka kontinuiranog narušavanja integriteta kulturnih dobara u nizu drugih neracionalnih primjera degradacije zaštićenih cjelina i pojedinačnih spomenika. Nakon poslijeratne obnove Dubrovnika doživljava silovit razvoj masovnog turizma, koji nekadašnji istočnojadranski dragulj pretvara u užareni kotao elitizma, opskurnih zabava i prefriganoga kapitalističkog čarobnjaštva. Jesu li to vrijednosti kojima grad prezentira sebe svijetu? Očito jesu jer je brza, pozamašna, ali i kratkoročna zarada jedino što zaokuplja sitne umove "suvremene" dubrovačke političke administracije.

Dugoročan i održivi razvoj koji se temelji na sustavno osmišljenim strategijama revitalizacije i nedestruktivnog iskorištavanja kulturnih dobara nepoznat je kognitivni smjer dubrovačkim obezvređiteljima kulturnih dobara i profiterima. Renesansni ideali interakcije čovjeka i prirode te sklad arhitektonske baštine i kultiviranog kraj-obraza dobronamerno je podčinjen mašineriji nepromišljene industrije turizma. Lokalna vlast i građevinski lobi, ti opasni i sumnjivi spekulanti ne prezaju ni od čega, čak ni od zakona, da bi ostvarili svoje rušilačke i destruktivne naume. Stoga i ne čudi što je gradska vlast prije nekoliko godina donijela odluku da se u perivoju renesansnog ljetnikovca obitelji Gundulić iz 16. st. sagradi parkiralište. Koliko se i sama struka u određenim situacijama pokaže nesavjesnom i diletantskom govori i činjenica da je stanoviti izvođač radova pri obnovi južnog pročelja crkve sv. Vlahu tijekom postavljanja građevinske skele osiguravajuća sidra zabio izravno u objekt. Nadalje, što kazati za Srđ, krški plato koji se diže nad gradom i zajedno s njim čini prirodno-urbanističku cjelinu neprocjenjive prostorne poetike? Skupina koruptivnih mešetara

sl.5. Nekadašnji zid s grafitima u Branimirovoj ulici u Zagrebu, osobni arhiv: Davor Stipan

sl.6. Jumbo-plakati na mjestu porušenog zida s grafitima u Branimirovoj ulici u Zagrebu, osobni arhiv: Davor Stipan

zemljištem i političara odlučila je u potpunosti dokinuti te krajobrazne vrijednosti gradnjom golfskih terena, dvaju hotela i 240 vila potkrijepivši to izradom ekonomske studije utjecaja tog projekta u kojoj je apostrofirano produženje sezone, kvalitativno povećanje turističkog proizvoda te znatan porezni prihod za Republiku Hrvatsku i Dubrovnik. U granicama takvih intelektualnih promišljanja pitamo se zašto se ne bi, primjerice, izgradila i skija-lišta s umjetnim snijegom od Srđa do grada (postojeća bi žičara svakako dobro došla), pa bi i to donosilo profit te upotpunilo turističku ponudu. Možda bi se i sezona protegnula na cijelu godinu.

Ni u drugomu našem priobalnom gradu ne nedostaje devastacijskih činova usmjerenih protiv kulturnih dobara. Naime, i u Splitu nalazimo skandalozan primjer rušenja dijela baroknog bastiona Contarini, koji je kao sastavni dio fortifikacijskog sustava podignut u 16. i 17. st. radi obrane od turskih osvajanja. Kao i u Dubrovniku, očito je da je gradska vlast Splita također servis investitorima, a mišljenja građana, tj. javni interes, nepoznati su im pojmovi. Grad Split od svojih građana permanentno skriva građevinske projekte koje smatra važnima za svoj razvoj, što u konačnici rezultira silovanjem gradske jezgre trgovačkim centrima, luksuznim stanovima i poslovnim prostorima. I sve se to događa u užoj gradskoj jezgri koja je pod zaštitom UNESCO-a, a koji na osnovi tog primjera može izbrisati Split sa svoje reprezentativne liste. Dio bedema počeo se rušiti još 2008. radi arheoloških iskopavanja kojima nije utvrđen precizan razlog, osim što se može pretpostaviti da su provedena radi izlaska ususret budućim investitorima. Naknadno pobjedničko arhitektonsko-urbanističko rješenje nipošto nije podređeno projektiranju održivosti lokaliteta pod zaštitom UNESCO-a, već je isključivo podređeno interesima privatnih vlasnika zemljišta i privatnog investitora, dok je javni interes potpuno isključen. Što je još gore, ni sama konzervatorska struka o tom slučaju nema konkretno, jasno i egzaktno mišljenje, ali ipak odbija u svoj rad uvesti procedure kojima bi se

sl.7. Gradilište i izrovani terapien bastiona Contarini u Splitu, snimio: Davor Stipan

sl.8. Gradilište u gradskoj jezgri Splita koja je pod zaštitom UNESCO-a, nedaleko bastiona Contarini, snimio: Davor Stipan

sl.9. Ostatci baroknog bastiona Contarini u Splitu, snimio: Davor Stipan

povećala transparentnost njihova djelovanja te uzelo u obzir javno mnijenje.

Plan upravljanja splitskom gradskom jezgrom i podrumima Dioklecijanove palače također je privid zaštite staroga urbanog tkiva Splita. Tako ni 2014. javnosti nije prezentiran prijedlog vizije, prioriteta, ciljeva i aktivnosti u sklopu *Plana*, a u njemu je izostavljen i niz formalnih koraka i uvjeta koje treba zadovoljiti za lokalitet pod zaštitom UNESCO-a: od povlačenja Ministarstva kulture kao aktivnog sudionika u izradi *Plana*, preko dvosmisleno određenoga točnog prostornog obuhvata za koji se *Plan* radi do ignoriranja propisa o svjetskoj kulturnoj baštini od strane Grada. U konačnici, prijedlog *Plana* je, bez obzira na svoju elementarnu korisnost i detaljnu razradu, više teoretski nego praktičan te kao takav ne zadovoljava specifične gospodarske, kulturne i opće-

životne uvjete tako važnoga i kompleksnoga spomenika kao što je stari Split. Uz sve navedeno, u moru drugih spekulantskih, nepromišljenih i nekreativnih strategija, ne treba čuditi što je kandidatura Splita za Europsku prijestolnicu kulture 2020. odbijena već u prvom krugu.

Ovdje smo se ograničili na dva priobalna primjera destruktivnog odnosa prema kulturnom nasljeđu, no sličan odnos zasigurno nije rijetkost ni u drugim mjestima diljem Hrvatske. Primjerice, nad pitoreskom vizurom grada Korčule uglavilo se betonsko "čudovište" od trgovačkog centra kao još jedan pokazatelj zatrovanog sustava konzervatorske, planerske i lokalnopolitičke misli. Neobjašnjivi kulturocid nedavno su napravile i Hrvatske ceste na državnoj cesti D-117, između Komiže i Visa, uništivši stotinu godina stare kolobrane, tj. iskle-sane kamene stupiće na cestovnim ivičnjacima. Njih je

zamijenila metalna ograda jer ona, navodno, bolje štiti ljudske živote od spomeničke baštine. U njihovoj usko-grudnosti, izvođačima radova vjerojatno nije ni palo na pamet da se ograda mogla podignuti nad kolobranima, no valjda je lakše razgraditi nego dograditi. U Zagrebu je nedavno srušen kulturni zid s grafitima u Branimirovoj ulici, što je nedopustivi akt podložan profitu a na štetu urbanoga kulturnog identiteta grada Zagreba. Zid su zamijenili – *jumbo* plakati. Primjera je napretek.

Zbog opisanih načina i slabe transparentnosti postupanja odgovornih državnih organa u upravljaju baštinom, a na temelju niza recentnih afirmacija tih postupaka koje su rezultirale ili prijetu ugrožavanjem odnosno uništavanjem kulturne baštine, često i one pod zaštitom UNESCO-a, sve stručne i javne rasprave, kao i prijeko potrebna pozornost, trebale bi se usmjeriti na mogućnosti i praksu participativnog upravljanja kulturno-povijesnim dobrima Republike Hrvatske. U svjetlu tih promišljanja važno je naglasiti suštinsku relevantnost dokumenta *Ljubljanski proces II*, u kojemu bismo trebali prepoznati priliku da njegovi ciljevi i smjernice napokon postanu i hrvatska praksa. Istina, deklarativni se sadržaj tog dokumenta ne implementira na ispravan način u lokalnoj praksi. Štoviše, suprotno općoj težnji i specifičnim ciljevima *Ljubljanskog procesa* te iz njih proizašlim smjernicama, one se tijekom posljednjih desetaka godina u potpunosti marginalizirane. Inače, *Ljubljanski proces II* nastavak je zajedničkog programa Vijeća Europe i Europske komisije koji je pokrenut još 2003. pod nazivom *Plan integriranih projekata rehabilitacije / Pregled graditeljske i arheološke baštine*, a koji osobito potiče međusektorsku suradnju pri odabiru i izradi projekata rehabilitacije kulturnih dobara radi osiguravanja financijskih sredstava. Osnovni cilj projekta jest obnova kulturnog nasljeđa primjenom jedinstvene metodologije te razvoj regionalne suradnje. Dio je Regionalnog programa Vijeća Europe za prirodnu i kulturnu baštinu u Jugoiistočnoj Europi, kojim je utvrđen niz smjernica s naglaskom na regenerativnom i rehabilitacijskom potencijalu povijesnog okruženja. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, odnosno Uprava za zaštitu kulturne baštine, u *Ljubljanskom procesu* sudjeluje od njegova utemeljenja te je 2004. izrađena *Lista prioriteta intervencija* s koje su na natječajne europskih fondova prijavljena dva pripremljena projekta – Maškovića han u Vrani i palača Moise na Cresu, a za njihovu su obnovu odobrena novčana sredstva. Neka ti primjeri budu orijentiri i pokazatelji kako bi se trebalo postupati s kulturnom i prirodnom baštinom. Na tragu toga treba što brže reagirati (koliko god je to teško ostvarivo) kako bi se što prije zaustavila devastacija spomenika i spomeničkih cjelina.

Uspostava dijaloga sa zainteresiranom javnošću tek je prvi korak u sveobuhvatnoj analizi, procjeni stanja, konzervaciji, revitalizaciji i valorizaciji kulturnih dobara. Pristup baštini kojim se na lokalnoj i državnoj razini prihvaća i poštuje mišljenje javnosti i sustavno rezoniranje stručnjaka inicijalni su postupci koji vode ispravnom

sl.10. Dio baroknog bastiona Contarini u Splitu, snimio: Davor Stipan

postupanju s kulturno-povijesnim nasljeđem u svjetlu njegove zaštite, vrednovanja i očuvanja. Na svima nama je da u tome ustrajemo.

Primljeno: 4. studenoga 2014.

A TIME OF CULTURECIDE

The article begins with a question: How is it possible that culturecide, a destructive and criminal engagement aimed at the focuses of the identity of our national culture, is becoming an omnipresent fact? It is hard for the civilised person to understand the activities that have recently happened primarily in our coastal urban historical units. Actively following events and trends in the treatment of national cultural properties, the author thinks that we are called upon to express our concern, disgust even sometimes, with the situation and the procedure of the alleged protection provided them. Alarming examples of menaces to the heritage are nothing but a marginalisation of the voice of general and professional stakeholders and an exception from any kind of sensitivity and respect from those responsible for the cultural heritage. When the public is bypassed, the point of endeavours for integrated rehabilitation projects to become the generator of sustainable development is being lost.

The article recalls the terrifying examples of the destruction of cultural properties, like the planned development on Srđ Hill above Dubrovnik, and a series of recent examples in Split, like the demolition of the protected Baroque Contarini Bastion and the obstruction in the elaboration of the City Core and Substructions of Diocletian's Palace Management Plan.

It is important, in the light of these considerations, to emphasise the essential relevance of the document Ljubljana Process II, in which we should see and seek an opportunity for its objectives and guidelines finally to become a reality in Croatian practice.